

ÇOV DAR BARIT YATAĞININ GEOLOJİ-STRUKTUR SƏCİYYƏSİ

Şirinov A.A. - I kurs magistrantı

Bakı Dövlət Universiteti

Barit yatağının yerləşdiyi ərazi inzibati olaraq Daşkəsən və qismən də Göygöl rayonlarına aid edilir. Oroqrafik olaraq sahə Şahdağ-Murovdağ silsiləsinin şimal-şərq hissəsində qərar tutur və Qoşqar, Xeyir və Danayer çaylarının yamaqları boyu izlənilir. Filiz sahəsini təşkil edən çöküntülər güclü aşınmaya məruz qalmışlar, lakin ərazinin cənub-qərb hissəsində belə proseslər nisbətən zəif getmişdir.

Çovdar barit yatağının geoloji quruluşunda orta yura yaşlı kvarts porfirilər və vulkanogen qat iştirak edir. Yataq rayonu çoxlu sayda qırılıb-qalxma xarakterli zonalar mövcuddur. Bu qırılmalar üzrə ayrı-ayrı sahələrdə sürüşmələr müşahidə edilib. Belə struktur quruluş yataq rayonunun tektonikasını ifadə edir. Yataq qırılıb-sürüşmə xarakterli iki iri tektonik zonaya bağlıdır: Mahmudqala-Qaramurad və Daşaltı zonaları. Onların hər ikisi şimal-qərb ($320-355^\circ$) uzanmaya malik olub özlərində barit və yaxud kvarts damarları daşıyan xırda qırılma pozulmalarını birləşdirirlər.

Mahmudqala-Qaramurad qırılma zonası 3,5 km məsafəyə qədər izlənərək yaxşı sürüşmə müstəviləri və qalınlığı 10 m-ə qədər olan sürtünmə brekçiyaları ilə səciyyələnir. Bu baş zona ayrı-ayrı qollardan ibarətdir. Mahmudqala rayonunda iki istiqamət müşahidə edilir: şimal-qərb ($340-355^\circ$) və şimal-şərq ($80-85^\circ$). Hər iki qırılma Çovdar çayına çatana qədər birləşərək Baş zonanı əmələ gətirirlər.

Bu qollardan başqa Qaramurad və Çovdardağ rayonu bir-biri ilə əlaqəli xırda qırılmalar müşahidə edilir. Onlar Baş qırılma zonasının xırda qolları hesab edilirlər. Bu qırılmaların sürüşmə müstəvilərinin düşmə xüsusiyyəti onların dərinlikdə bir-biri ilə birləşmələrinə işarə edir. Bu zonanın demək olar ki, bütün qırılmaları Qaramurad və Çovdar rayonları və həmçinin Şadax kəndi hüduqlarında barit damarları ilə birlikdə müşayiət olunurlar. Lakin Şadaxdan cənuba doğru filizləşmə kasıblaşır.

İkinci qırılma zonası (Daşaltı) 3 km məsafəyə izlənilir. O da həmçinin sərt şaquli yerdəyişmə ilə səciyyələnir. Buna sübut kvarts porfirilərin orta yura yaşlı üst vulkanogen qatla təmasda yerləşməsidir. Bu qırılma zonası da özünə paralel yerləşmiş bir neçə qırılma pozulmaları ilə müşayiət olunur. Bu qırılmalar bir çox hallarda kvarts, kvarts-barit və kalsit damarları saxlayırlar.

Bu iki Baş qırılma zonaları arasında (Mahmudqala-Qaramurad və Daşaltı) daha iki bir-birinə paralel zona (Mədənidzor) yerləşir. Birinci Mədənidzor qırılması şimal-qərb istiqamətli ($290-300^\circ$) olub, şaquli (75°) düşür. Bu qırılma açıq-aydın nəzərə çarpan sürüşmə müstəviləri və sürüşmə gülləri ilə səciyyələnərək intensiv filizləşmə daşıyır. Bu qırılma zonası ilə həmçinin sulfid filizləri təzahürləri də bağlıdır. Onlar burada qalenit, sfalerit və xalkopiritlə təmsil olunublar.

İkinci Mədənidzor qırılması birincidən 150-200 m məsafədə yerləşərək, ondan özünün nisbətən kiçik ölçüsü ilə fərqlənir. Bu qırılma şimal-qərb (305°) istiqamətində uzanaraq 40° bucaq altında şimal-şərqə düşür.

Çovdar yatağının belə güclü doqranması və onun antiklinal struktura bağlılığı iri barit damarlarının əmələ gəlməsi üçün əlverişli olmuşdur. Bu damarlar

nisbətən böyük olmayan sahədə cəmləşirlər. Sahəni təşkil edən süxurlar da intensiv metamorfizmə məruz qalmışlar. Minerallaşma üçün əlverişli hesab edilən minerallaşmaya qədərki hərəkətlərlə yanaşı həmçinin filizləşmə daxili və filizləşmədən sonrakı hərəkətlər də olmuşdur. Filizləşməyə qədərki hərəkətlər nəticəsində əmələ gəlmiş çatlarda barit damarları yerləşmişlər. Sonrakılar isə damarları qıraraq onların daxili quruluşlarını mürəkkəbləşdirmişlər. Filizdaxili hərəkətlər barit damarları daxilində bir-birinə paralel yerləşmiş, səciyyəvi sürüşmə şırımlarına malik çoxlu sayda tektonik müstəvilər şəklində təzahür edirlər.

Yataqda mövcud filiz kütlələrinin (sayı 40-dan artıqdır) heç də hamısı sənaye əhəmiyyətli deyillər. Damarların 85%-i yatım elementlərinə görə şimal-qərb rumbunda yerləşirlər. Qalan damarlar şimal-şərq və meridional istiqamətlidirlər.

Ayrı-ayrı barit damarlarının uzunluğu 1,5 km-ə çatır. Damarlar 120-150 m dərinliyə, 400 m-ə qədər uzunluğa kəşfiyyat qazmaları ilə izləniliblər (1, 2, 10 №-li damarlar), onların qalınlığı 0,8-1,0 m intervalında dəyişir.

Damarların düşmə bucağı 70° -dən şaquliyə qədər dəyişir. Barit damarlarının dərinliyə izlənməsi göstərir ki, çox vaxt onlar öz yatım bucağını dəyişərək bəzən hətta əks tərəfə yatırlar. Damarların zalbandları adətən tektonik səthlərlə kəskin təcrid olunub. Bu səthlərin əksəriyyəti qırılıb sürüşmə xarakterli olub aydın ştrixləşmə ilə səciyyələnir. Çox hallarda barit damarlarını hüduqlayan bu tektonik səthlər əyilmiş və yaxud şişmiş formalara malik olublar.

Barit damarları həm uzanmaları və həm də düşmələri boyu tez-tez qalınlıqlarına görə dəyişirlər. Damarlar bəzən tamamilə pazlaşmış bir qəddərdən sonra yenidən aşkar olunurlar. Damarların daralması və yaxud pazlaşması ilə yanaşı onların şişməsi də müşahidə edilir.

Qeyd etdiyimiz bütün bu əlamətlər filiz kütlələrinin morfologiyasını müəyyənləşdirirlər. Göstərilən xüsusiyyətlərinə görə lincavari, təsbəhvari və şaxələnən filiz kütlələri ayırmaq mümkündür. Mineraloji nöqtəyi-nəzərdən barit kvarts və kalsitlə assosiasiya yaradır. Mədənidzor yatağında qalenit, sfalerit, qismən isə xalkopiritdən ibarət sulfid mineralları var. Mahmudlu sahəsində isə barit damarlarının zalbandlarında flüorit təsadüf edir. Qaramurad-İ sahəsində törəmə mis minerallarına rast gəlinir (3 №-li damar). Barit ağ rəngli olub, çox vaxt dəmirin sulu oksidlərinin təsirdən çirklənib. Möhkəm lövhəvari və yuvavari struktura malikdir.